

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING AHLOQIY
QADRIYATLARI

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid Ulmasjonovich

Toshkent axborot texnologiya unversiteti Samarqand filiali

Falsafa fanlar doktori dotsenti.

Shokirov Komronbek G'ayrat o'g'li

Toshkent axborot texnologiya unversiteti Samarqand filiali

KI-25-01 guruh talabasi.

Annotatsiya. Zahiriddin Muhammad Bobur nafaqat buyuk davlat arbobi va sarkarda, balki o'zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi hamdir. Uning hayoti va faoliyati murakkab siyosiy jarayonlar, tinimsiz janglar va vatan sog'inchi bilan yo'g'rilgan. Boburning shoh asari bo'lmish "Boburnoma" jahon adabiyoti tarixidagi ilk avtobiografik-memuar asar bo'lib, unda XV-XVI asrlar tarixi, geografiyasi va etnografiyasi aniq faktlar asosida yoritilgan. Maqolada Bobur shaxsiyatining fozilligi, uning adolatli davlat boshqaruvi prinsiplari va boy lirik merosi zamonaviy manbalar qiyosida tahlil qilinadi. Bobur merosi yosh avlodni vatanparvarlik va yuksak odob-axloq ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, "Boburnoma", adabiyot, tarix, Movarounnahr, Hindiston, memuar, g'azal, ruboiy, vatanparvarlik, axloq, odob.

Kirish Zahiriddin Muhammad Bobur nafaqat buyuk davlat arbobi va mohir sarkarda, balki o'zbek mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi, qomusiy bilimlar sohibi bo'lgan buyuk mutafakkirdir. U 1483-yil 14-fevralda Andijonda tug'ilib, Temuriylar sulolasining munosib davomchisi sifatida tarix sahnasiga chiqdi. Boburning hayoti va faoliyati murakkab siyosiy jarayonlar, tinimsiz janglar, saltanat qurish yo'lidagi zahmatlar va cheksiz vatan sog'inchi bilan yo'g'rilgan. Uning qisqa, ammo beqiyos darajada mazmunli umri davomida qoldirgan merosi bugungi kunda jahon tamaddunining ajralmas va oltin sahifalaridan biriga aylangan. [8]

Zahiriddin Muhammad Boburning ma'naviy merosi o'zining g'oyaviy-falsafiy xususiyatlari, insonparvarlik mohiyati va axloqiy yuksakligi bilan boshqa tarixiy manbalardan ajralib turadi. Uning ijodi, xususan, jahonshumul "Boburnoma" asari yosh avlodga davr ruhini chuqurroq anglatish, ijtimoiy munosabatlarning murakkab qirralarini ularning qalbiga yetkazish hamda ularni bunyodkor jamiyat mafkurasi va milliy ma'naviyat ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyatga ega. Bobur asarlari inson ma'naviy-ma'rifiy kamolatining asosi bo'lgan axloq-odob tarbiyasining barcha qirralarini, ya'ni adolat, saxiylik, mardlik va ilmga muhabbat kabi fazilatlarni o'z ichiga olgan mukammal manbadir. [3]

Bobur shaxsiyatining shakllanishida uning yoshlik yillarida Andijon muhitida olgan chuqur ta'limi, turkiy va forsiy adabiyotni mukammal egallagani hamda Movarounnahrdagi boshqaruv tajribasi hal qiluvchi rol o'ynadi. 12 yoshida taxtga o'tirgan yosh hukmdor, Samarqand va Andijon uchun bo'lgan shafqatsiz kurashlarda ulkan hayotiy tajriba orttirdi. Uning "Boburnoma" asari jahon adabiyoti tarixidagi ilk avtobiografik-memuar asar bo'lib, unda XV asr oxiri va XVI asr boshidagi O'rta Osiyo, Afg'oniston va Hindistonning tabiati, o'simlik va hayvonot dunyosi, aholisi, tili, urf-odatlar va siyosiy ahvoli aniq, ilmiy faktlar asosida bayon etilgan. Asarda muallifning nafaqat g'alabalari, balki o'z xatolari va insoniy iztiroblarini ham ro'stgo'ylik bilan tasvirlashi uning yuksak ma'naviy darajasidan va haqiqatgo'yligidan dalolat beradi. [1]

Bobur shaxsiyati va ijodini o'rganish bugungi kunda yangi O'zbekiston ma'naviyatini shakllantirishda ham dolzarb hisoblanadi. Zero, Bobur o'z faoliyati davomida har doim "Inson qadri" tushunchasini yuqori qo'ygan. U Hindistonda ulkan imperiyaga asos solgan bo'lsa-da, o'zining turkiy ildizlarini va ajdodlari an'analari hech qachon unutmadi. Uning "Mubayyin" asari o'sha davr islom huquqshunosligi va ijtimoiy hayotini tartibga solishda, "Aruz risolasi" esa turkiy she'riyat nazariyasini rivojlantirishda tub burilish yasadi. [7]

Ilmiy manbalar va darsliklarda ta'kidlanganidek, Bobur har bir amalida axloqiy poklikka intilgan. Islomiy qadriyatlar uning davlat boshqaruvida ham, ijodida ham ustuvor bo'lgan. Ma'lumki, "Mo'minlarning afzali xulqi-atvori

yaxshirog'idir" degan olijanob hadis Bobur hayotining mazmuniga aylangan edi. U hatto o'ziga qarshi chiqqan dushmanlariga nisbatan ham adolat va bag'rikenglik bilan muomala qilgan, bu esa uning nafaqat buyuk podshoh, balki buyuk inson ekanligini tasdiqlaydi. [4]

Ushbu maqolaning maqsadi Zahiriddin Muhammad Boburning ma'naviy merosini g'oyaviy-falsafiy jihatdan tahlil qilish, uning asarlaridagi axloqiy tamoyillarni yoritib berish va bu merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rnini ko'rsatib berishdan iboratdir. Bobur qoldirgan o'lmas meros bugungi kun yoshlari uchun haqiqiy vatanparvarlik va ilmga sadoqat maktabi bo'lib xizmat qiladi. [5]

Asosiy qism Zahiriddin Muhammad Boburning hayot yo'li va uning ma'naviy dunyosi o'zbek davlatchiligi va madaniyati tarixida alohida o'rin tutadi. Uning bolalik yillari Movarounnahrda Temuriylar saltanatining inqirozi va o'zaro taxt kurashlari kuchaygan bir davrga to'g'ri keldi. 1494-yilda otasi Umarshayx Mirzo vafotidan so'ng, 12 yoshli Bobur Farg'ona taxtiga o'tirdi. Yosh hukmdorning dastlabki yillari Samarqandni qaytarib olish va saltanatni saqlab qolish yo'lidagi zahmatli kurashlar bilan o'tdi. Monografiyada ta'kidlanganidek, Bobur shaxsiyatining shakllanishida aynan shu hayotiy sinovlar va qiyinchiliklar sabr-toqat hamda matonat kabi fazilatlarni shakllantirgan. [3]

Bobur ijodining gultoji bo'lmish "Boburnoma" nafaqat bir hukmdorning kundaligi, balki o'sha davrning qomusiy ensiklopediyasidir. Unda Movarounnahr, Afg'oniston va Hindistonning geografik joylashuvi, iqlimi, hayvonot va o'simlik dunyosi shunchalik aniqlik bilan tasvirlanganiki, bu ma'lumotlar bugungi kunda ham olimlar uchun ishonchli manba bo'lib xizmat qilmoqda. Boburning kuzatuvchanligi va voqelikni boricha aks ettirishga bo'lgan intilishi uning ilmiy tafakkuri naqadar yuksak bo'lganini ko'rsatadi. Tarixiy darsliklarda qayd etilishicha, Bobur "Boburnoma"da o'z xatolarini mardona tan olgan kamsonli shohlardan biri bo'lgan, bu esa uning yuksak axloqiy prinsiplari bilan bog'liqdir. [9]

Bobur ma'naviy merosining g'oyaviy-falsafiy asosi insonparvarlik va adolat tamoyillariga qurilgan. U o'zining lirik asarlarida, xususan g'azal va ruboiylarida vatan sog'inchi, ishq-muhabbat va insoniy fazilatlarni yuksak mahorat bilan kuyladi.

Musofirlikda kechgan umri uning she'riyatiga mahzunlik baxsh etgan bo'lsa-da, undagi vatanparvarlik ruhi yosh avlod uchun doimiy namuna bo'lib qoladi. Boburning "Mubayyin" asari esa islom huquqshunosligi va soliq tizimini tartibga solishda muhim qo'llanma bo'lib, unda ham inson huquqlari va adolatli jamiyat qurish g'oyalari ustuvorlik qiladi. [7]

Hindistonda Boburiylar saltanatining barpo etilishi nafaqat siyosiy, balki ulkan madaniy yuksalishga ham sabab bo'ldi. Bobur Hindiston tuprog'ida obodonchilik ishlarini boshlab, bog'dorchilik san'atini yangi bosqichga ko'tardi. "Bog'i Vafo", "Bog'i Bobur" kabi majmualar uning nafosat va tabiatga bo'lgan muhabbatidan dalolat beradi. Uning davlat boshqaruvidagi odilligi haqida gap ketganda, ma'naviy manbalardagi: "Allohga iymon keltirishdan keyingi amallarning afzali — bu odamlar bilan do'stlashishdir" degan tamoyilni Bobur o'z hayotida qo'llaganini ko'rish mumkin. U turli millat va din vakillarini o'z atrofida birlashtirib, ijtimoiy barqarorlikni ta'minladi.

Tahlil va Natijalar Zahiriddin Muhammad Bobur merosini tahlil qilish jarayonida uning asarlari nafaqat o'tmish xronikasi, balki yuksak axloqiy va ma'naviy qadriyatlar manbai ekanligi ma'lum bo'ldi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Bobur o'z ijodida "Kamil inson" g'oyasini ilgari surgan va buni o'z shaxsiy hayoti misolida isbotlagan. Xususan, "Boburnoma" asari tahlil qilinganda, undagi voqealar bayoni muallifning adolat va haqiqatgo'ylik tamoyillariga qanchalik sodiq qolganini ko'rsatadi. [3]

Xulosa Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodini o'rganish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, u nafaqat buyuk saltanat asoschisi, balki insoniyat ma'naviy olamini boyitgan nodir siymodir. Uning qoldirgan merosi, xususan, "Boburnoma", "Mubayyin", "Aruz risolasi" va lirik devonlari asrlar davomida o'z qimmatini yo'qotmay, jahon madaniyati durdonasi sifatida e'tirof etib kelinmoqda. Bobur shaxsiyatidagi mardlik, vatanparvarlik va yuksak odob-axloq bugungi kun yoshlari uchun haqiqiy hayot maktabi bo'lib xizmat qiladi. [5]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Zahiriddin Muhammad Bobur.** Boburnoma. – Toshkent: "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. – 288 b.
2. **Ming bir hadis** / Shayx Abdulaziz Mansur tahriri ostida. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 320 b.
3. **Samadov A.R., Jurayeva D.J.** Zahiriddin Muhammad Boburning ma'naviy merosi: g'oyaviy-falsafiy xususiyatlari (Monografiya). – Samarqand: TATU Samarqand filiali, 2026.
4. **Al-Buxoriy, Imom.** Sahihi Buxoriy (Hadis). 1-jild. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2008.
5. **Karimov I.A.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008. – 176 b.
6. **Azimjanova S.** Zahiriddin Muhammad Bobur va uning davri. – Toshkent: "Fan", 2000.
7. **Hasanov S.** Boburning "Mubayyin" asari va uning tarixiy ahamiyati. – Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2015.
8. **O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.** 1-jild. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2000.
9. **Sultonov D.** Temuriylar davri madaniyati va san'ati. – Samarqand: Sharq nashriyoti, 2013.